

Тема. Види обставин (за значенням), способи вираження їх. Порівняльний зворот. Виділення порівняльних зворотів комами.

Мета:

- *закріпити і поглибити* знання про обставину, її види, порівняльний зворот;
- *розвивати* вміння робити спостереження над мовними явищами;
- *удосконалювати* навички правильного й доречного використання порівняльних зворотів в усному та писемному мовленні;
- *формувати* комунікативні вміння та навички.

Виражає характеристику чи означає дію

Відповідає на запитання
*як? куди? для чого?
чому? за якої умови?
незважаючи на що?*

Обставина

Виражається іменником,
прислівником,
інфінітивом,
дієприслівником або
фразеологізмом

Способу дії

Міри і ступеня

Місця

Часу

Умови

Мети

Причини

Робота у зошиті

Записати речення. Знайти обставини, визначити вид.

- ▶ 1. Природа є причиною всього, вона існує завдяки самій собі; вона буде існувати і діяти вічно ...(*Поль Гольбах*)
- ▶ 2. Поки люди не знають закони природи, вони сліпо підкоряються їм, а раз вони дізналися їх, тоді сили природи підкоряються людям. (*Георгій Плеханов*)
- ▶ 3. Хто поверхнево розглядає природу, той легко губиться в безмежному «Все», але хто глибше слухає її чудесам, той постійно наводиться до Бога, Володаря світу. (*Чарльз де Геер*)
- ▶ 4. У нерозвинених країнах смертельно небезпечно пити воду, а в розвинених - дихати повітрям. (*Джонатан Рабун*)

Лінгвістичне спостереження

- ▶ Порівняти подані пари слова:
- ▶ на віки – навіки, навіки-віків, навік-віки;
- ▶ з гори – бігти згори;
- ▶ після завтра – прийду післязавтра;
- ▶ по волі – йти поволі;
- ▶ без вісті – безвісти;
- ▶ напам'ять – на пам'ять;
- ▶ надворі – на дворі;
- ▶ набік – на бік;
- ▶ насміх – на сміх;
- ▶ заочі – за очі;
- ▶ укупі – у купі.
- ▶ Яка між ними різниця?

У першому випадку – це іменник разом з прийменником, у другому – прислівник.

Увага!

- ▶ 1. Іменники в непрямих відмінках можуть бути і додатками, й означеннями, й обставинами. Щоб визначити синтаксичну роль такого іменника, слід зважати на значення, яке він виражає, та на питання, яке до нього можна поставити:
- ▶ Вона вийшла (звідки?) з *жита*. — обставина; Тут хлібина (яка?) з *жита* (= житня). — означення; Борошно роблять (із чого?) *із жита*. — додаток.
- ▶ У *життя* вони вступали з різних, світлих *аудиторій*, і серця їх утопали в *щасті*, як в бездоннім *морі* (М. Рильський) - обставини.
- ▶ Нехай умру, та думка не умре! В *таке безсмертя* й я привикла вірить (Леся Українка) — додаток, оскільки сприймається як певний предмет думки.
- ▶ Із панських прихвоснів-рабів ми людьми з *прізвищами* стали і вголос *прізвища* сказали під зле сичання ворогів (О. Олесь) - означення (вказує на ознаку предмета і відповідає на питання якими?).
- ▶ Плугатарі з *плугами* йдуть (Т. Шевченко) — додаток, бо вказує на певний предмет.

Увага!

- ▶ Інфінітиви можуть бути і додатками, й означеннями, й обставинами. Щоб визначити їх синтаксичну роль, слід діяти, як і в попередньому випадку:
- ▶ Мати навчила (чого?) *співати* доньку. — додаток;
- ▶ Він сів (з якою метою?) *відпочити*. — обставина мети;
- ▶ Кіно — це засіб (який?) *створювати* красу. — означення.

Порівняльний зворот

- ▶ Порівняльний зворот — це частина (сполучення слів) простого речення, яка вводиться сполучниками порівняння *як, мов, немов, наче, неначе, буцім, буцімто, мовбито, немовбито* та ін. й подає додаткову інформацію про предмет, дію, ознаку, найчастіше виступаючи в ролі обставини способу дії або означення.
- ▶ *Розділові знаки при порівняльному звороті.*
- ▶ Порівняльний зворот у ролі обставини способу дії відокремлюється комою або комами: *Світ заснув, мов маля, у колисці ночі.*
- ▶ Порівняльний зворот може також виконувати роль означення: *Пущу над сонцем хмару, (яку?) як брову (Тичина);* та іменної частини складеного присудка: *Хлопець був наче молодий дубок.*
В останньому випадку кома перед сполучником не ставиться.
- ▶ Якщо перед порівняльним сполучником стоять слова *зовсім, майже*, то порівняльний зворот комою не відокремлюється: *День був майже як влітку теплий.*
- ▶ Не виділяється і зворот, що став фразеологізмом: *Товариства виникали по селах як гриби після дощу (В. Минко).*

Увага!

- ▶ Порівняльний зворот як частину простого речення слід відрізнити від підрядної порівняльної частини складних речень, порівняйте:
- ▶ Її очі, *наче два світлячки*, блищали в темній кімнаті. — порівняльний зворот; Її очі *заблищали* в темній кімнаті, немовби два світлячки в одну мить залетіли із сирієї ночі — підрядна частина складнопідрядного порівняльного речення;
- ▶ Її очі блищали в темній кімнаті, як два світлячки у темну ніч. (= Її очі блищали в темній кімнаті, як два світлячки блищать у темну ніч.) — підрядна частина із випущеним присудком, який поновлюється з попередньої, головної частини складнопідрядного порівняльного речення.
- ▶ Різниця між ними полягає в тому, що підрядна порівняльна частина складнопідрядного речення містить граматичну основу (підмет, присудок).

Вибірково-розподільний диктант

- ▶ Записати слова у дві колонки: у ліву — обставини, виражені прислівниками, у праву — обставини, виражені іменниками з прийменниками чи без них.
- ▶ *Додолю* падатиму *рясною росою* (Т.Шевченко).
Спросоння він *голосно* закричав (І. Нечуй-Левицький).
Шумить весна у силі й цвіті (М.Рильський).
Душа сполохана тремтить листком берези (Олександр Олесь).

Вправа (письмово)

- ▶ Записати обставини, розкривши дужки.
- ▶ 1 - (До)гори, (в)осени, (на)вкруг(и,і),
верх(и,і), рачк(и,і), (по)англійськи,
(по)чеськи, (по)ведмежачи, (в)горі,
(до)нині, (на)прикінці, (в)ночі.
- ▶ 2 - (У) двох квартирах світилося, пішли
(у)двох (як?), (на) четверо учнів - один
комп'ютер, поділити яблуко (на)четверо
(як?), (по)двічі, (по)тричі, (по)перше,
(по)п'яте, (по) двоє, (по) троє, (на)гора,
(по)латині.

“Коректор”

- ▶ виправити помилки у правописі обставин (усно)
- ▶ 1 - Назавжди, забагато, відколи, врізнобіч, обіруч, водночас, повсюди, на сам перед, пліч-о-пліч, вічна-віч, всього-на-всього;
- ▶ 2 - абикуди, десь, дедалі, ніколи, анітрохи, чимало, щодалі, якраз, чимдуж, плече до плеча, не сьогодні-завтра;
- ▶ 3 - хтозна-куди, казна-коли, будьяк, куди небудь, десь-то, тим часом, всеодно; без кінця-краю, з діда прадіда, з давніх давен, з боку на бік;
- ▶ 4 — як не як, коли не коли, де-не-де, хоч-не-хоч, будь-що-будь, ген-ген, з роду віку, більш-менш, ледве-ледве, тишком-нишком, видимо-невидимо.

Домашнє завдання

► § 15-16 опрацювати.

Виконати вправу 7 на ст.61